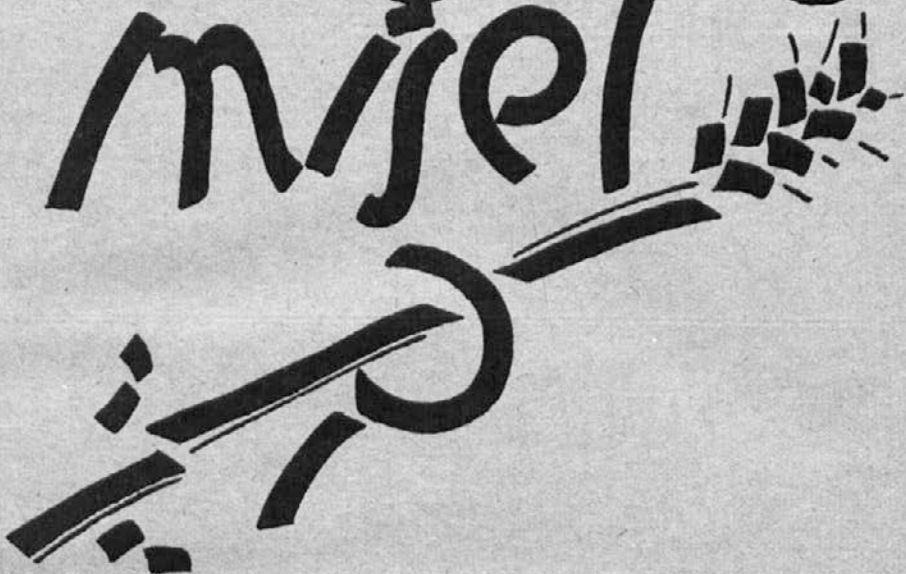

Socijalna misel

Misli o jugoslovanskem nacionalizmu (Josip Jera) —
Centralizem in federalizem v Nemčiji (Friedrich von
Lama) — Stanje ruskega gospodarstva in vprašanje
priznanja Rusije (Karel Določnik) — O moralni indi-
ferenci bogastva (Aleš Ušeničnik) — Mir ali nova
vojna? (Cosmopolita).

Anketa o verskonravstvenem preporodu (Jos. Wittig,
Alfons Levičnik).

L. III. LJUBLJANA — GORICA ŠT. 3.

1924

„SOCIALNA MISEL“ izhaja vsak mesec. — Uredniki so: Franc Terseglav, Andrej Gosar, Engelbert Besednjak. — Upravišтво se nahaja v Ljubljani, Jugoslovanska tiskarna, kolportažni oddetek, Doljanski nasip št. 2. — Za Italijo je poverjeništvo v Gorici, Via Carducci št. 2. — Cena: Celoletno 40 Din, za Italijo in ostalo inozemstvo 50 Din. Odgovorni urednik je Andrej Gosar v Ljubljani.

Tisk Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani.

„Indus“ d. d.

prej Karol Polak

Tovarna usnja in
usnjatih izdelkov.

Josip Jeraj:

Misli o jugoslovanskem nacionalizmu.

Bistveni znak miselnosti človeštva današnjega časa je, da gleda na vse stvari s čisto vsakdanjega, plitvo-realnega, kruhoborskega stališča. Ljudje cenijo le to, kar se jim pokaže v obliki dobička in uživanja. Zgubili so vero v vse višje vrednote in ideale, ki drže življenje posameznikov, družin in narodov pokonci. Idealom ne zaupamo več ne v zasebnem ne v javnem življenju. To enostransko »realistično« razpoloženje se kaže v nenasitnem egoizmu, kapitalizmu in nacionalizmu, ki razjeda današnjo družbo. Vera v požrtvovalnost in ljubezen je izumrla pri posameznikih in narodih, na njeno mesto je stopila vera v silo in zahrbtno zvijačo.

Ta materialistični razvoj miselnosti človeštva pospešujejo na eni strani sedanji kapitalistični družabni red, na drugi strani velikanški preokret modernega človeka v svetovnem in življenjskem naziranju. Nekdanji srednjeveški svetovni nazor je temeljil na »božanski« filozofiji Platona in Aristotela (philosophia perennis). Idejni sestav teh dveh velikanov-filozofov je temeljil v načelih, ki so samoposebi morala dvigati vsakega kvišku nad ozke meje tega realističnega sveta v nevidni svet večnih idealov. Ni čuda, da se je z njim takoj združilo krščanstvo in ga praktično uresničilo v srednjem veku v čudoviti harmoniji mišljenja in življenja.

Današnja filozofija materializma, logičnega panteizma in Kantovega kriticizma pa nima takih podlag več, ki bi kazale kvišku. Nasprotno, pritiska človeka navzdol v »realistično« umevanje življenja, jemlje mu vero, da je božje bitje z neumrjočo dušo, ki ne »živi samo od kruha«. Ker mu je zakopala žive vrelce, je zašel človek na vseh poljih v zmote. Ker ne more več obvladati življenja, se zbežan bori za fraze. Enemu je slovenstvo, drugemu jugoslovanstvo ali država svetovni nazor. V resnici si pa pod temi frazami nič ne predstavljamo, z njimi le lastno praznino in duševno revščino izpolnjujemo, kvečjemu tiče za temi pojmi naši vsakdanji, iz borbe materije posneti brutalni pojmi, ki jih hočemo idealizirati z besedo.

Slovenstvo, jugoslovanstvo je nekaj partikularnega, omejenega, kar dobi šele pravo veljavo, ako ju poplemenitimo z višjimi duševnimi vrednotami, ki imajo večnostni značaj in splošno veljavo. Zato je nespametno govoriti o slovenstvu in jugoslovanstvu kot »svetovnem naziranju«. Svetovni nazor more biti le oni nazor, ki se postavi na stališče vsega sveta, ne pa samo enega naroda ali enega razreda. To kar je slovensko, nemško, romansko, se ne nanaša na vsebino sveta vrednot, temveč na globokost, kolorit, toploto, s katerimi vrednote dojemamo in uresničujemo, temelji na večjem poudarjanju ali manjšem akcentuiranju poedinah kulturnih vrednot, ki pa vsaka sama zase razvita, brez izpopol-

nitvi po drugih predstavlja le nevarne enostranosti. Pa še to ni posameznim narodom izključno svojsko. Slovanom se pripisuje mehkočutna ljubezen, Nemcem organizatorične sposobnosti, Angležem velik praktičen talent, vendar pa ne moremo trditi, da so te lastnosti lastne samo naštetim narodom, ne da bi se nahajale v izvestni meri tudi pri drugih.

Naš sedanjí slovenski nacionalizem, ki se širi v našem sedanjem političnem, socialnem in kulturnem življenju, je prosto apoteoziranje vseh naših slabosti. Mnogi, ki so nezmožni iz sebe kaj ustvariti, so zgubili popolnoma živo zvezo z lastnim narodom, njegovo tradicijo, njegovimi plemenitimi človečanskimi ideali in ne čutijo, v čem je njegovo poslanstvo. Svoj nacionalni ideal vidijo v asimilaciji s »srbstvom«, to je, ne v asimilaciji s pravim srbstvom, ki je nekda iz skrajnega, Slovanu lastnega idealizma bilo boj za človečanske pravice proti azijskemu barbarizmu, kakor se tako divno javlja v nesmrtnih delih Meštrovića, temveč v militarističnem, centralističnem in nacionalističnem »srbstvu«, ki tako tipično označuje vso našo notranjo in zunanjo državno politiko od prvih začetkov naše države. To »srbstvo« je posledica okostenelih, malenkostnih patriarhalnih razmer na Balkanu, ki si ni moglo pridobiti globljih človečanskih vidikov. Za vsako malenkost rožlja s sabljo, kakor da bi pričakovalo rešitve vseh problemov samo le od gole sile, dasi se prav za tem rožljanjem jasno čuti danes notranja brezmoč.

Pravo slovenstvo in jugoslovanstvo pa ne bo reševalo vseh problemov z mečem na podlagi mehničnega načela o sunku in protisunku, temveč z duhom pomirljivosti, spravljivosti in mirnega sodelovanja v vzajemnem občestvenem življenju. Lep vzgled so nam Čehi, kako znajo celo nasprotné sile združiti za pozitivno delo. Ne tisti, ki samo ozkosrčno čuva svoje pravice, temveč jih vsem posreduje, zgraja temelje za občestveno življenje. Močen duh, ki veruje v zmago Dobrega in Resničnega, ne bo nikdar padal v ekstreme, kakor naša zunanja politika, ki ob vsaki malenkosti izgublja ravnotežje in enkrat zastopa skrajno intransigentno, imperialistično, drugič skrajno popustljivo stališče. Ako hočemo slovenstvu in jugoslovanstvu zopet pravo vsebino dati, se moramo prešiniti z velikimi, vsemu človeštvu skupnimi, od vseh narodov oblikovanimi, toda v sebi večnimi idejami Dobra. Veliki ideali Dobra ne morejo škodovati naciji, temveč ji samo koristiti. Najširša demokracija, socialna pravičnost, federacija, bratstvo ne nasprotuje interesu jugoslovanstva. Ljubezen do lastnega naroda ne more biti v nasprotstvu z vesoljnimi vidiki. Naše časopisje se bori z vsemi sredstvi proti temu Dobremu v imenu slovanstva, slovenstva! Kaka perversnost! Ravno to, kar je edino zmožno za večne čase povzdigniti slovanstvo, zavračamo!

Glavni vzrok za propadanje človečanskega slovenstva in jugoslovanstva je v tem, ker smo zgubili zvezo s svojo preteklostjo, z narodno tradicijo. Politična ideja slovenstva in slovanstva sploh

ni brutalnost in sila, temveč temelji na kozmopolitizmu. Naši veliki misleci, Prešeren, Slomšek, Krek so verovali v kozmopolitsko narodno misel, ki ji je podlaga prepričanje, da so pred Bogom vsi narodi enaki, da ima **vsak** narod individualne in nenadomestljive vrednote, medtem ko moderni nacionalizem te le **lastnemu** narodu v najvišji meri priznava. Naš slovenski nacionalizem pa je organični nacionalizem, ki vidi ravno v različnosti narodov in njenem duševnem izobličanju nenadomestljivo vrednoto. Njemu je jasno, da šele vse narodne individualnosti tvorijo polnoglasno donečo simfonijo človeškega duha. Ta naš pravi nacionalizem je popolnoma različen od antinacionalizma, ki izbrisuje vse razločbe, kakor n. pr. indijski v prekipevajoči panteistični božji zavesti, ali kakor zapadnoevropski v vse obsegajoči človeški zavesti.

Naš slovenski kozmopolitizem uči, da so »ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi«, pospešuje življenje in gradi temelje za človeško občestvo ter ni nikakor identičen s sedanjim ekonomičnim internacionalizmom, ki si prizadeva vse razločke med narodi nivelirati, izenačiti v nekem internacionalnem tipu »ekonomičnega« človeka. Naš kozmopolitizem ni negativen, ne zanika lastnega naroda. Nasprotno, zdrava, samonikla ljubezen do lastnega naroda je ravno korenina, duševna podlaga, na kateri kozmopolitizem gradi. Kajti naš kozmopolitizem proglašja ljubezen do lastnega roda obvezno za vse narode in hoče, da se tudi slovenski narod v njihovem krogu energično uveljavi. Prava ljubezen do lastnega naroda, ki so jo učili ti naši veliki duhovi, ni identična s popačenim modernim nacionalizmom, ki ga nekaterniki med nas uvajajo, kakor ni egoizem identičen s pravo ljubeznijo do samega sebe.

Tudi ne pomenja naš kozmopolitizem udajanje kakim občečlovečanskim, neopredeljenim čuvstvom. Naš kozmopolitizem bi mogel postati svet preobrazujoča politična ideja. Ako jugoslovanska država po njem uravna svojo politiko, bo njena politika v resnici svetovna politika, ker se bo nanašala na svet, kosmos, in ne samo na interese lastnega naroda. Teh interesov sicer ne bo žrtvovala, pač pa omejila na pametno mero, ker bo materialne in merkantilne stvari podredila visokim нравnim vrednotam.

Kdor le nekoliko pozna našo slovensko in slovansko zgodovino sploh, mora uvideti, da nam je hrepenenje po imperializmu in z njim združenim centralizmom nekaj tujega. Zadržna organizacija naših prednikov, razdelitev po samoupravnih plemenih, velikí župani pri Srbih dokazujejo dovolj, da je ozkosrčni despotični centralizem, narodna nestrpnost tuja navlaka v jugoslovanskem elementu. Pri Slovencih in Hrvatih izvira od nemškega prusovskega šovinizma in v novejšem času od laškega fašizma, pri Srbih pa od bizantinizma in osmanskega fanatizma. Zato je popolnoma napačno, da se uvajajo v našo notranjo politiko politične metode, ki niso ne slovenske ne slovanske, ki se nam čisto nič ne prilagajajo. Ves naš imperializem je le

opiče posnemanje nemškega in zapadnoevropskega despotičnega imperializma, ki pa človeštvu ne donaša — kakor je dokazala svetovna vojska — dobrega sadu.

Ako hočemo Slovenci in Jugoslavlani sebi in človeštvu koristiti, je potrebno, da se poslužujemo metod v politiki, ki odgovarjajo slovanski politični ideji. Mi se moramo zopet osvestiti kot Slovani, da spoznamo, kaj je duh slovenskega in jugoslovanskega naroda. Ne smemo se dati varati po trenutnih, enodnevnih uspehih, ki jih prinašajo zapadnoevropska politična gesla o nacionalizmu.

Slovani smo poklicani, da nasproti germanskemu nasilju in zapadnoevropskemu (angleškemu in francoskemu) »računarskemu« tipu človeka prinesemo ljubezen v svetovno človeško občestvo. To idejo so kot najbolj slovansko oznanjali prav vsi slovanski misleci, pesniki, umetniki (Prešeren, Slovacki, Mickiewicz, Aksakov, Dostojevskij, Gogolj, Tolstoj, Solovjev, Gorkij itd. itd.). Naša dolžnost je, da to idejo izživimo v prid človeštva!

Nasilno slovanstvo je čisto proti naši tradiciji. V Rusiji je bil njen nositelj deloma tatarstvo deloma bizantinstvo in pruski carizem. Sedaj vladajoče bizantinistično »srbstvo« nas hoče vkleniti v slovanstvu tuje politične metode in oblike, ker nas sili v nenaravni centralizem in imperializem, ki je zrastel v zapadni Evropi. Slovanski je federalizem (Rusija!); zato je boj za federalizem, bratstvo med Slovenci, Hrvati in Srbi obenem boj za slovansko politično kulturno idejo.

K organičnemu in kozmopolitičnemu pojmovanju slovenstva in jugoslovanstva nas vodi tudi vsa naša zgodovina Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki ni bila ničesar drugega, kakor samo ena velika dolgotrajna borba za svobodo. Naši težki boji za svobodo naj nam bodo vedni opomin, da imamo vedno spoštovanje do svobode samega sebe in drugih narodov.

Sporodno z bojem za svobodo so bili naši pradedi tudi velik boj za socialne pravice. Saj ni naša zgodovina nič drugega kot boj za svoje pravice proti izkoriščevalcem, ki so želi, kjer niso nič sejali. Na lastni koži so čutili naši predniki vse krivice socialno in gospodarsko izžetega naroda. Zato je pristno slovensko in jugoslovansko, da idejo socialne enakosti, pravičnosti in ljubezni držimo za vsako ceno in jo branimo proti modernemu kapitalizmu, ki je tudi našo narodno dušo začel trovati. Vse to delo pa naslanjamo na načelo socialne evolucije, kakor jo je branil veliki politični, socialni in kulturni organizator Jugoslavije dr. Krek, ki je bil načeloma proti nasilni revoluciji. Neomajno je zaupal zdravim ljudskim silam, zato je poudarjal, da mora narod sam iz sebe tudi brez opore države s smotreno ljudsko izobrazbo in gospodarsko povzdigo ustvarjati svojo kulturo.

V naših časih državnega despotizma, centralizma, moramo strogo ločiti med državo in narodom, ako hočemo idealno vsebino slovenstva in jugoslovanstva izčistiti od brutalnih državnih instinktov. Država je bila že od nekdaj moč, sila in brutalnost, narod pa je po svoji

naravi ljubezen, občestvo in simpatija. Če se vzvišena čustva ljubezni, občestva in simpatij, ki so svojska narodu, podredijo državi in njenim nasilnim metodam, potem govorimo o patriotizmu. Država namreč noče ničesar drugega kakor da tudi narod služi moči in sili. To pa pomeni popolno izpridenje narodnostnega čuta, njegovo materializacijo, ker narodnostni čut je po svojem bistvu nekaj idealnega, človečanskega. Nasprotno je pravilno! Moč in sila države se mora uravnati po človečanskih načelih narodnosti. Sam Goethe je zato obsodil takozvani državni patriotizem, ki hoče, da služi narodnost le instinktom sile in sebičnosti države. Francoz Romain Rolland nastopa v imenu človečanstva proti slepemu patriotizmu, ki uničuje Francozom duše in sili človeka, ki po svoji boljši naravi nagiblje k ljubezni do bližnjega, k brezsrčnosti in sovraštvu. Nikomur niso bili menda ti opomini tako potrebni, kakor ravno Francozom in Nemcem, kjer je narodnost čisto prožeta z brutalnimi instinkti države (*grande nation*, prusovstvo, *Herrenvolk*). Ali nismo tudi mi v veliki nevarnosti, da postanejo nasilne, državni svojske metode tudi glavni element jugoslovanstva, da bo *jugoslovanstvo identično s srbstvom* v slabem pomenu besede (*»srbstvo«* kot predstaviteli balkanskega imperializma)?

Pritisk države na narodnost je še posebno škodljiv na šolskem polju. Z monopoliziranjem vzgoje si predvsem prizadeva država dobiti oblast nad dušo naroda. Če država edina vzgaja naraščaj, bo napravila vse za take ljudi, ki jim je država najvišje dobro in službovanje državi najvišja popolnost. Na tak način se narodnost popolnoma vtopi v državi in izgine v njej. Moderne makiavelistične države nimajo nobenega večjega pohlepa, kakor imeti ljudsko šolo v svojih rokah. Kakor druge države, hoče tudi naša le državno šolo. Če pa je to tudi v korist jugoslovanstvu in človeštvu, je pa drugo vprašanje. Smelo lahko trdimo, da nihče ni tako poplitvil in razkrojil narodnostnega čuta, kakor moderna, racionalistična državna šola. Naše državne šole nosijo sicer naslov ljudskih šol, a so ljudstvu in narodnosti popolnoma tuje. S svojim mehaničnim pojmovanjem življenja, z negiranjem vseh višjih vrednot življenja vzgajajo modernega človeka, ki mu je sebičnost glavno počelo življenja. Da nimajo tako vzgojeni ljudje smisla za nobeno globlje doživljanje življenja na podlagi višjih altruističnih in splošno-človeških načel, je samoobsebi umevno. Narodnost takim ljudem ni doživljanje idealnih duševnih dobrin, temveč le družba za čim večje nasičenje egoističnih pohlepov. Ako hočemo dati jugoslovanstvu kakor tudi slovenstvu idealno vsebino, kakor jo zamišlja naše globlje čuteče srce, je treba, da damo šolstvo nazaj ljudstvu in je rešimo iz okov državnega nasilstva.

Narodnost mora vtisniti državi svoj značaj, država in njene metode pa morajo biti take, kakor jih narod hoče in izražati njegovo bistvo.

Ni pa boljšega sredstva, da se ohrani jugoslovanstvo pred kvarnimi državnimi instinkti, kakor če ga zasidramo v vseobčih idealih

krščanstva. Države bodo menda ostale že vsled svojega ustroja (večinski parlamentarni princip) in vsled svojega bistveno egoističnega smotra več ali manj tvorbe sile brez prave vesti, zato si moramo prizadevati, da v narodih, ki tvorijo države, vzbudimo človečansko zavest. Narodi potrebujejo vsled tega vere v bogopodobnost človeških duš, močne, žive vere, da smo otroci skupnega Očeta. Ta vera bo bolj kot katerokoli organizatorično sredstvo ali propaganda pacifizma očistila naše slovenstvo in še bolj jugoslovanstvo makiavelističnih in surovih instinktov, kakršni prevevajo sodobno meddržavno življenje. Po krščanstvu si morejo nasprotovati sovražne države, ni pa sovražnih narodov (Fr. Curtius, Hochland, Staat u. Volk; III., 1923/24).

Vsak narod, jugoslovanski, nemški, francoski itd., stoji pred težkim problemom, kako se bo organiziral v državi, ki je po svojem bistvu organizem sile in egoizma. Velike zlorabe, krivice pri demonično razporejeni človeški naravi niso izključene: nihče tega tako ne čuti, kakor ravno slovenski in hrvaški narod v jugoslovanski državi. Vendar pa mora individualna vzgoja posameznikov in celega naroda tako napredovati, da ne bo utihnila vest pred kolektivnimi naziranjmi in čuvstvi, da bodo krivice, ki jih države dele narodom, reducirane na minimum. Potrebno je, da brez ozira na državno vlado, ki je lahko tudi proti ljudstvu, uveljavimo v vsakem posamezniku plemenito slovenstvo in jugoslovanstvo. Danes še to posebno velja, ker v moderni demokratični državi se kaj rado zgodi, da manjšina (ali celo neznatna klika) vlada nad večino. Zato je nujno, da gre pri nas jugoslovanstvo preko dejanskega državnega režima svojo pot in se uveljavlja po načelih človečanstva in bratstva vseh narodov. Največji uspeh tega plemenitega narodnostnega gibanja pa mora biti, da ponravstvi in posveti — kolikor je pač to sploh mogoče — tudi državo in jo orientira v smislu človečanskih idealov. Jugoslovanska država bo potem demokratična, mirotvorna, federalistična kulturno-socialna država.

Te visoke cilje pa bo moglo jugoslovanstvo šele takrat doseči, ko bo zmagala v nas vseh vera v idejo človečanstva, v skupen božji izvor vseh ljudi, kakor ga uči krščanski svetovni nazor. Le v toliko se bomo približali tem visokim idealom, v kolikor bomo pomnožili v nas vero v bogopodobnost vseh človeških duš. Človeštvo v Evropi bo, takrat ozdravilo od razkrajajočega nacionalizma in državnega makiavelizma, ko bo mogočen val novega krščanskega idealizma obnovil vso Evropo in vse narode združil v enem velikem občestvenem idealu človečanstva.

Friedrich Ritter von Lama (Füssen, Bayern):

Centralizem in federalizem v Nemčiji.

V trenutku, ko bi Nemčija morala v svrhu svobodnega sodelovanja zbrati vse svoje sile, da premeša svojo vsestransko bedo, se vrši v njej ljuta borba, ki postane popolnoma razumljiva šele, če skušamo priti do dna njenim vzrokom.

Slovstvena zgodovina dokazuje, da leži najstarejše kulturno območje Nemčije tostran črte, ki teče od Dunaja po pobočjih južnočeškega pogorja, se dviga potem do izvirov Mene in se vzdolž Turingije obrne k dolini Rena, nakar spremlja reko do Nizozemcev. Ves kulturni dvig nemškega naroda do najvišje dozdale dosežene točke leži tostran te črte, katera razmejuje tudi — ne slučajno — obedve veroizpovedanji. Počenši od Nibelungov do Goetheja in Schillerja korenini notranja veličina Nemčije v pesništvu, glasbi, oblikovalnih umetnostih in znanosti v katoliških tleh in s a m o v njih. Onostran te črte, kjer je cerkev svoje preobraževalno delo šele začela, se je razvoj prekinil po cerkvenem prevratu reformacije, in tako na saksonskem kakor na pruskem dvoru je prvačilo francosko tujstvo. Duhovne moči, ki so zapadle protestantski suši, so čezdalje bolj hirale in bohotno so poganjale neplemenite brsti; nadvlada duha se je morala popolnoma umakniti golemu nasilju. Pruska politika se že pod Bismarckom more glede na notranjo neresničnost, besedolomnost in brezvestnost meriti z vsako moderno veldržavo; in »rajh«, ki se ni povečeval na moralno brezhiben način ter je bil zgrajen na temelju grdega in neprikritega uporabljanja sile brez ozira na globokokoreneča stoletna prava, se je mogel držati skupaj samo s silo. Berlin je postal središče te države; Berlin, odkoder ni tek el oživljajoči tok po žilah ljudskega telesa; Berlin, kjer sta tekmovala za prvenstvo zunanji sijaj in notranja puhlost. Berlin je postal središče brezdušne vojaške mašine, ki je bila pač do zadnjega kolesca točno izdelana, je pa bila vendar samo mehanizem. Ta Berlin pa je bil tudi središče cerkvenosti, ki po svoji ločitvi od vesoljnje vseoživljajoče cerkve ni imela več moči pripomoči božjim postavam v vsej njihovi čistosti in nepotvorjenosti do veljave ne samo med množico, ampak tudi med vladajočo zgornjo plastjo. Postalo je cesarsko državokrščanstvo, golo orodje v rokah vladajoče klike, kateremu je stal na čelu najvišji vojni gospod, ki je bil tudi summus episcopus te cerkve. Kar se je imenovalo »služabnik božji«, je bilo zgolj cesarski lakaj. Ta stvor je poznal bratstvo, ljubezen do bližnjega, usmiljenost, dobroto in krotkost samo v obliki brezosebne fraze in ne kot živo dejanje, vsled česar je pravzaprav tvoril ograjo med posedujočimi in neposedujočimi, in ni množici, ki vendar obstoja iz ljudi, nudil nobene npravstvene opore, marveč je le pripomogel k njeni čezdaljevejši fizični in duševni proletarizaciji. Čimbolj je rastla ta množica, tembolj se je vladajoči zgornji sloj, ki je obstajal iz dvora, vojaštva, uradništva in državnega duhovništva, oboroževal, da

brani svoje predpravice. Duha, vest, dušo so tlačili in morali tlačiti, ker so jim predočevali napačnost njihovega položaja, ki je obstajal iz uživanja čutnih dobrin na stroške tistih, ki resnično delajo. Vojašk pa je postal tudi duh industrije, brezdušen, služeč zgolj obogatitju posameznika.

Nur das Einmaleins soll herrschen,
Hebel, Walze, Rad und Hammer;
alles andre, öder Plunder,
flackre in der Feuerkammer...

je pel katoliški pesnik »Dreizehnlinden« v onih dneh, ko je Berlin še stoloval na višini svoje moči.

Zato pa je prišlo, kar je priti moralo. Množica, ki je to navidežno krščanstvo vedno bolj spoznavala, videč, kako se javlja zgolj v zidanju ene razkošne cerkve za drugo v Berlinu, se je oprostila npravstvenih vezi, katere je vladajoči gornji razred že davno vrgel raz sebe, in je zahtevala svoj delež na dobrotah tega sveta. Ko je prišel čas za to, je položila na tehtnico svojo ogromno množino. Kajti vladajoči so pozabili, da tudi še tako dresirani vojak ostane človek in ne brezvoljna, samo na »višji« pritisk odzivajoča se vojna mašina. Nobenih meja svoje moči ne poznavajoči militarizem Berlina je menil, da more duha umoriti, toda je samo zbudil duha množice in ji pokazal pot, po kateri je potem šla socialna demokracija.

Kajti duh, ki hoče vse do skrajne meje sam iz sebe vladati, napravljati in narekovati ter zato zatira vsako samostojno udejstvovanje duha narodnih plemen in njihove osobitosti, ta duh je berlinski kasarnski duh. Erzberger, politik vsakokratnega trenutka, brez razumevanja za globlje probleme, brez vsakršnega smisla za zgodovinsko zrastle vrednote, je v momentu prevrata ubral isto pot. In medtem ko se je na Bavarskem gališki jud in frامason Kurt Eisner postavil na čelo od petletne vojne do smrti utrujenega in izčrpanega ljudstva, ki je potem z zadnjim naporom svojih sil špartakizem pomedlo, so v Weimaru dokončali žalostno delo: oropali so posamezne nemške države njihovih pravic in odpravili predpogoje, ki so potrebni za nadaljevanje lastnega življenja po duševni osobitosti, plemenskih razlikah in zgodovinsko razvijajočem se domoljubju. Ko je prišla socialna demokracija do moči, se je glede tega cilja združila z desničarskim nacionalizmom, ki je stopil na mesto propalega pruskega militarizma; kajti obe stranki upata, da si osvojita oziroma ohranita edino moč nad državo in ljudstvom le potom centralizacije.

Proti temu se javlja najjačji odpor od strani Bavarske. Ta odpor, kateremu je bavarska vlada dala določnega izraza v zahtevi po reviziji weimarske ustave, ima svoj najgloblji vzrok v bojazni, da ne bi »rajh« zadušil življenjskih virov bavarske biti. Bavarska opozarja na nevarnost, da se ne bi vsled naraščajočega centralističnega pritiska od strani brezdušnega Berlina, ki hoče vse potisniti v eno šablono, izzval odpor, ki

more ogroziti enoto države, za kar je sijajni zgled bivša avstro-ogrska monarhija. Cilj Bavarske v tej borbi je, da se edinstvo države ohrani potom svobodnega sodelovanja vseh tako razlikujočih se delov, kateri se ne smejo čutiti ovirane pri udejstvovanju in razvijanju svojih osebnosti, in morejo, kakor se spodobi svobodnim ljudem, podati radostnega srca drugim roko v svrho svobodne nemške zveze le, če sami o sebi odločajo.

Pruski militarizem pa se ni ničesar naučil, ampak se, pregan od socialistične sile, ki jo je sam tako dolgo negoval, skuša zdaj v zaupanju na dobrodušnost starobavarcev reorganizirati v Monakovem. Njegov tip je Ludendorff, Ludendorff je njegov voditelj. Od njega uprizorjeno nahujskovanje severonemškega protestantstva zoper katoliško južno Nemčijo ima namen protestantizem zopet upreči v voz pruske državne vsega-mogočnosti. Pred menoj leži letak Ludendorffovega »Kampfbunda«, v katerem se odklanja vsako drugo sredstvo razen boja in nasilja. Ne glava kot sedež duha, ampak samo pest kot sredstvo gole sile je vodilni organ; vzpostavi naj se to, kar je padlo, ker se je v notranji praznoti samo sesulo in je zbudilo tisto elementarno silo, ki je celo državo v koščke razdrobila. In če bi se to posrečilo, bi nas razvoj končno dosledno pripeljal do boljše vizma. Tako sta pruski despotični nacionalizem in boljše vizem enega duha otroka. Bog nas varuj obeh!

Karel Potočnik:

Stanje ruskega gospodarstva in vprašanje priznanja Rusije.

Priznanje povojne Rusije od strani raznih velikih in malih držav pritegne Rusijo zopet k evropskemu gospodarskemu sistemu. Čeprav ne takoj, pa pripomore ta fakt v primeroma kratki dobi do vzpostavitve svetovnega gospodarstva sploh. Kajti Rusija je bila pred vojno velik razpečevalni trg za celo vrsto industrijskih produktov, obenem pa dobaviteljica ne samo žita, marveč še bolj sirovin, potrebnih za industrijski obrat. S priznanjem sovjetov in temu sledečimi trgovinskimi dogovori bo ta obtok zopet začel krožiti, kar bo seveda imelo tudi politično velike posledice.

Ker je za potek tega procesa zanimivo vedeti, v kakšnem stanju se nahaja rusko gospodarstvo v sedanjem momentu, sem skušal sestaviti kolikortoliko zanesljivo sliko iz virov, ki Rusijo ocenjujejo objektivno in nimajo tendence videti izključno samo senčnih strani, kakor to dela velika večina zapadnoevropskega časnikarstva. Porabil sem poročila Fridtjofa Nansena v prvi polovici preteklega leta v »Vossische Zeitung«, govor Rykova na sestanku komunistične stranke v Moskvi 29. decembra 1923 o rezultatih nove gospodarske politike, nadalje »Manchester Guardian«,

»Wiederaufbau«, »Europe Nouvelle«, »Wirtschaftsdienst«, »Wirtschaft und Statistik«, nek članek pooblaščenca sovjetske Rusije na Dunaju, Levickega v »Neue Freie Presse«, »Frankfurter Zeitung« in druge, ki se naslanjajo zelo na izvrstni moskovski dnevnik »Ekonomičeskaja Žizn«. Glej tudi: Der wirtschaftliche Wiederaufbau der Union der Soz. Sowjet-republiken; izdala trgovinska delegacija S. S. S. R.; 1924.

Poljedelsko proizvodstvo.

Prvo in najvažnejše vprašanje je, ali se je situacija poljedelstva v teku zadnjih dveh let izboljšala. Statistični podatki o tem so sledeči:

Posevna površina leta 1922. 51·4 milijona desjatin (desjatina je nekaj več kakor hektar), l. 1923. 61·2 milijona desjatin, kar pomeni izboljšanje za 18·8%. S tem je dosegla posevna površina na sedanjem teritoriju SSSR 70% predvojne. Žetev l. 1922. je dala cerealij v skupnem iznosu 2700 milijonov pudov (pud je 16·38 kg), l. 1923. pa 2800 milijonov pudov.

Posebne važnosti je vprašanje kulture industrijskih rastlin, to so agrarne surovine, ki so neobhodno potrebne za obrat industrije. Številke o kulturi industrijskih surovin izkazujejo znaten porast. Tako je n. pr. kultura lanu napredovala od 424.000 desjatin v letu 1920. polagoma a stalno na 512.000 desjatin v letu 1923., torej znaša porast okroglo 25%. Še bolj hitro napreduje kultura bombaža. V l. 1920. je znašala površina 53.000 desjatin, v l. 1923. pa 153.000 desjatin. Kakor omenjeno, je agrarna produkcija najvažnejša panoga ljudskega dohodka, saj obsega dve tretjini vrednosti vse produkcije.

Celotna agrarna produkcija je imela pred vojno vrednost 6640 milijonov zlatih rubljev. V letu 1920. je padla vrednost celokupne agrarne produkcije na 3535 milijonov. Od l. 1921. sem pa je začela produkcija napredovati. V l. 1922. je že izkazovala vrednost 3931 milijonov zlatih rubljev. Za leto 1923. ceni centralni statistični urad vrednost agrarne produkcije na 4094 milijonov zlatih rubljev. Iz teh podatkov sledi, da se je situacija poljedelstva od lakote v l. 1921. pa do konca preteklega leta znatno izboljšala. Da je temu tako, kaže tudi začetek ruskega eksporta cerealij na svetovni trg. V koliki meri se je izboljšala živinoreja, kaže sledeče tabela o stanju živine v l. 1923. in 1922.: konji 10,366.000 glav — 10,241.000, goveda 21,795.000 — 20,215.000, ovce 25,917.000 — 23,463.000, koze 1,021.000 — 722.000 glav. Iz navedenih podatkov je razvidno, da se je živinoreja v l. 1923. napram l. 1922. povzdignila in opomogla od silnih izgub v letu 1921., provzročenih po suši.

Industrijska produkcija.

Čeprav so uspehi, na katere more pokazati sovjetska politika v agrikulturi, precejšnji, je izboljšavanje prilik v industriji veliko hitreje napredovalo. Medtem ko se je vrednost agrarne produkcije od l. 1922. na 1923. povečala za 164 milijonov zlatih rubljev, se je vrednost industrijske produkcije istočasno povečala za še enkrat večjo vsoto, t. j. za 322 milijonov. Za vrednost produkcije velike in male industrije so na razpolago sledeči podatki gosplana (gospodarskega plana): Vrednost celokupne industrijske produkcije 1913. leta 4451 milijonov zlatih rubljev (3721 veleindustrija in 730 mala industrija), 1921. leta 929 milijonov (669 + 260), 1922. leta 1471 milijonov (1056 + 415), 1923. leta 1794 milijonov (1294 + 500). Od l. 1922. do 1923. se je torej vrednost industrijske produkcije povečala za 22% (poljedelske samo 4%). V primeri z letom 1913. je torej produkcija v l. 1923. padla za 60%, to se pravi, produkcija l. 1923. je dosegala 40% predvojne višine.

Pripomniti je treba, da te številke veljajo za koledarska leta, gospodarsko leto v Rusiji pa je nekoliko drugačno. Gospodarsko leto v Rusiji bazira na žetvi, ki je najvažnejši faktor ruskega gospodarskega življenja. Počenši s 1. oktobrom 1921 se je uvedlo gospodarsko leto, ki traja od 1. oktobra do 30. septembra prihodnjega leta. Tako sega gospodarsko leto 1922/23. od 1. oktobra 1922 do 30. septembra 1923.

Za gospodarsko leto 1922/23. objavlja centralni statistični urad sledeče podatke o industrijski produkciji: vrednost celokupne produkcije 2304 milijone zlatih rubljev. Od tega odpade na težko industrijo, h kateri spada predvsem metalurgija, 1204 milijone, na lahko (tekstilna industrija itd.) 1100 milijonov zlatih rubljev.

Povečanje produkcije v lahki industriji je splošno. Posebna važnost se polaga na obnovo v težki industriji, kjer so številke manj ugodne. V težki industriji je znašala namreč vrednost produkcije pred vojno 3490 milijonov zlatih rubljev, leta 1920. 511 milijonov ali 14,6% predvojne višine. Vrednost produkcije težke industrije se je dvignila v l. 1921. na 528 milijonov ali 15,1% predvojne vrednosti, gospodarskega leta 1921/22. na 829 milijonov ali 24%, 1922/23 pa na 1204 milijone ali 38% predvojne produkcijske višine. Obenem s tem narastkom produkcije je naraslo seveda tudi število delavcev v industriji. Tako je štela nacionalizirana industrija l. 1923. 763.000 delavcev, leta 1922. 604.000, leta 1921. pa 598.000. Skozi vsa zadnja leta je opazati naraščanje delavske realne plače in produktivnosti. V letu 1922. je dosegala produktivnost delavstva 51% predvojne višine, plače pa samo 47% (v l. 1923. 54%).

Sledeča tabela nam kaže razvoj industrijske produkcije. (Predzadnja številka: produkcija v l. 1922/23. napram l. 1921/22; zadnja številka: koliko odstotkov predvojne produkcije; vse v tisočih pudov.)

	1913	1921/22	1922/23		
premog	1.738.000	568.833	618.995	114	37,0
nafta	564.000	276.777	314.599	114	55,0
surovo železo	256.837	10.428	18.360	176	7,1
Martinovo jeklo	259.368	19.366	36.009	186	18,9
lito jeklo	214.220	15.782	27.681	176	12,9
elektrotehnična industrija	42.211 ¹	14.948 ¹	25.964 ¹	174	61,0
bombažna industrija	16.000	3.104	4.355	140	27,1
volnena industrija	2.400	637	874	137	36,4
lanena industrija	2.693	1.006	1.756	174	83,9
kemična industrija	27.585	8.171	12.448	152	45,1
kavčukova (galoše)	20.000 ¹	4.150 ¹	10.099 ¹	243	50,5
rude	638.400	12.744	29.280	225	4,6
zlato	121 ²	11 ²	19 ²	170	9,2
platina	15 ²	2 ²	3 ²	164	19,3
steklo	11.200	1563	3.767	246	33,6
sur. kože	16.500 ³	4.055 ³	5.376 ³	132	32,5
čevlji	54.880 ³	2.989 ³	3.102 ³	103	5,6
papir	9.100	1.687	3.905	230	43,0
žveplenke	3.803 ³	719 ³	1.255 ³	174	33,0
sladkor	82.000	—	18.000	—	22,0

Vzpostavitev prometa.

Kriza prometa je premagana. Časi, ko so imeli vlaki med Leningradom in Moskvo kuriva samo za 12 ur, so minuli. In to kakšnega kuriva! Les je prišel popolnoma svež iz gozdov in z njim so se kurile lokomotive. Leta 1920/21. je bilo kurivo za pogon lokomotiv sestavljeno sledeče: 73% vse porabljene množine je bilo lesa, 11% nafte in 16% premoga. V letu 1922/23. pa se je porabilo od celokupne množine za kurjavo samo še 57% lesa, dočim je odstotni delež nafte zrastel na 14%, premoga pa na 29%.

¹ Vrednost v tisočih zlatih rubljev; ² količina v tisočih funtov; ³ količina v komadih; ⁴ količina v tisočih parov; ⁵ količina v tisočih zabojev.

O železniškem prometu naj služijo v pojasnilo sledeči podatki: Prevoženo blago 1921/22. leta 4075 milijonov pudov, 1922/23. leta 5625 milijonov pudov, torej izboljšanje za 38%. Po podatkih Levickega znaša sedanji tovorni promet 45% predvojnega.

Srednje dnevno število načevorjenih vagonov in cistern je znašalo 1921/22. l. 9769, 1922/23. leta pa že 11.818. V teku enega leta je torej nastopilo izboljšanje za 21%. Tudi število lokomotiv je narastlo od 19.338 v l. 1921/22. na 19.659 v letu 1922/23., medtem ko se je odstotek pokvarjenih lokomotiv zmanjšal od 60·2 (1921/22) na 56·9 (1922/23). Isto velja za vagona. Leta 1921/22. so jih našli 410.000, od teh pokvarjenih in neuporabnih 33·6%. Za l. 1922/23. pa navajajo statistike 418.000 voz, odstotek pokvarjenih pa samo 32·5. Železnice so pa še vedno pasivne in morajo dobivati velike državne podpore, ki so n. pr. v l. 1922/23. znašale 115 milijonov zlatih rubljev. Za l. 1924. pričakujejo deficit v znesku 40—80 milijonov zlatih rubljev.

Červonec.

Najjasnejši dokaz za gospodarsko sanacijo, ki govori več kakor vse številke, je červonec, zlata valuta. Koncem novembra preteklega leta je bilo v obtoku pravih bankovcev za 26 milijonov 800.000 červoncev, dočim je znašal obtok državnega papirnatega denarja koncem septembra (zadnji podatki iz angleške gospodarske revije »The Economist, Monthly supplement 26. jan. 1924) 22 milijard 702 milijona rubljev izdaje l. 1923. Dočim je znašal delež červonca 1. maja preteklega leta 22% vsega denarnega obtoka, je ta delež zrastel koncem avgusta (po podatkih ljudskega komisarja za finance Sokolnikova) na 66%. Sedaj pa znaša delež červonca (po podatkih Zinovjeva) v celokupnem obtoku 300 milijonov zlatih rubljev 260—270 milijonov. Ruska državna banka poseduje zaradi aktivne trgovske bilance veliko zalogo tujih valut in deviz, pa tudi zlata, ki ji omogoča obdržati vrednost červonca stabilno. Z utemeljitvijo zlate valute je podan najboljši dokaz, da je rusko gospodarstvo na poti k sanaciji.

Državne finance.

V letu 1922/23. je zaznamovati tudi začetek sanacije državnih financ. V zadnjem četrtletju 1922 so dale emisije papirnatega denarja 47% vseh državnih dohodkov. V prvem četrtletju 1923 so dale še 32%, v drugem 29%, v tretjem pa samo še 17% vseh državnih dohodkov. Zmanjšanje emisij papirnatega denarja kaže, da se država ne poslužuje več v svrhu financiranja svojih izdatkov tiskarne za bankovce, ampak da uspešno poskuša kriti izdatke z realnimi dohodki, izvirajočimi iz davkov itd.

Notranja in zunanja trgovina.

Notranja trgovina raste. O njej se trdi, da se nahaja popolnoma v rokah privatnikov. Po podatkih Rykova (z ozirom na višino poslov) je znašal državni delež v veletrgovini 77·4%, delež zadrug pa 8·1%, skupno torej 85·5%. V srednji kategoriji trgovine je 50% v rokah privatnikov. V mali trgovini pa prevladujejo privatniki z 83·4% vse poslovne vsote.

Nasprotno pa prevladuje v zunanji trgovini država v družbi z zadrugami (94%). Dočim za notranjo trgovino ni podatkov, imamo za zunanjo trgovino sledeče podatke: Uvoz l. 1913. 1374 milijonov rubljev, l. 1919. 3, l. 1920. 36, l. 1921. 249, l. 1922. 262, l. 1923. 164 milijonov zlatih rubljev. — Izvoz leta 1913. 1520 milijonov, l. 1919. 0·1, l. 1920. 1, l. 1921. 21, l. 1922. 76, l. 1923. 206 milijonov zlatih rubljev. — Za gospodarsko leto 1922/23. navaja »Economist« 26. januarja 1924 uvoza 211 milijonov rubljev, izvoza 188 milijonov. V zadnjem četrtletju l. 1922. je znašal uvoz 51 milijonov zlatih rubljev, izvoz 52 milijonov. V tretjem

četrtletju koledarskega leta 1923. je dosegel uvoz 56 milijonov, izvoz pa 78 milijonov zlatih rubljev. Trgovska bilanca z inozemstvom je torej postala aktivna, kar je eno izmed najugodnejših znamenj uspehov ruske gospodarske politike. Bilanca je ostala v preteklem letu konstantno aktivna. K temu izboljšanju je pripomogel predvsem eksport cerealij in nafte.

V pretečenem gospodarskem letu 1922/23. je bilo izvoženega žita že 46 milijonov pudov v vrednosti 39 milijonov zlatih rubljev. Za leto 1924. pričakujejo velike množine ruskega žita na evropske trge, predvsem ob Sredozemskem morju. Že od 15. avgusta 1923 pa do 31. decembra 1923 se je zopet izvozilo 199 milijonov pudov. V celem je ostalo od žetve l. 1923. žita za izvoz okroglo 220 milijonov pudov. — V l. 1922/23. se je izvozilo petroleja in produktov iz njega 5 milijonov pudov. V teh številkah pa ni obsežen eksport iz transkavkaške republike, glavnega petrolejskega ozemlja. Celokupen ruski eksport nafte v letu 1922/23. znaša 20 milijonov pudov.

Pri sestavi zunanje trgovine je opaziti, da se uvažajo v vedno večjih množinah stroji, poljedelski in za tvornice, in da ponehuje uvoz predmetov za konsum. Izvažajo pa se predvsem cerealije, lan, petrolej, les, kože, usnje, jatca, mast. Najboljši odjemalec ruskih produktov je Nemčija, kateri sledi Anglija in baltiške države (tranzito). Nazadnje je treba še omeniti obnovo sejmov. Tako so se zaključili z lepim uspehom sejmi v Nižnem Novgorodu, Kijevu, Baku, Irbitu itd. Najvažnejša pa je bila v preteklem letu vseruska poljedelska razstava v Moskvi, na kateri so se poleg domačih producentov udejevale tudi inozemske firme. Tako je bilo zastopanih 94 nemških, 43 francoskih, 37 avstrijskih, 34 japonskih, 27 latiških, 28 češkoslovaških itd. Sibirija začena zopet izvažati maslo.

Prodajna kriza industrije.

Najbolj aktualno vprašanje ruskega gospodarstva pa je prodajna kriza industrije. Razmerje med cenami industrijskih proizvodov in poljedelskih produktov se je poostriilo in dobilo izraza v takozvanih »škarjah«. Medtem ko so bile cene industrijskih produktov relativno visoke in daleč nad predvojnimi nivojem, so stale cene poljedelskih produktov izpod predvojne višine. Tudi v tem pogledu je opaziti izboljšanje. 1. oktobra 1923 je znašal nivo cen industrijskih izdelkov 1.72 (srednje cene poljedelskih in industrijskih produktov skupaj vzete kot 1.00). Do 11. decembra 1923 je padel nivo cen industrijskih produktov na 1.52. Nasprotno se je dogajalo s cenami poljedelskih produktov. Od 1. oktobra pa do 11. decembra so narasle od 0.54 na 0.69 (srednji nivo cen agrarnih in industrijskih produktov vzete kot 1.00). Torej je tudi v tem pogledu nastopilo izboljšanje. Kakor je mogla sovjetska gospodarska kriza premagati krizo kuriva, potem prehrane, potem zopet transporta, tako se bo tudi sedanja industrijska kriza, ki obstoji v nemožnosti kupovanja dragih industrijskih produktov od strani poljedelcev, odstranila. Navedeni simptom koncem leta kaže na izboljšanje.

* * *

Gospodarsko okrepljanje Rusije gre vzporedno s političnim in z utrditvijo njenega položaja na mednarodni pozornici. Spričo tega je omahovanje sedanjega režima v Jugoslaviji glede priznanja Rusije zelo malo razumno. Za našo državo je gospodarski sporazum z Rusijo kot naša konkurentinja na polju izvažanja cerealij sicer zaenkrat, ko ne moremo spričo nezadostnega razvoja naše industrije dobiti bogvekakšnih kompenzacij, sicer manjšega pomena, pač pa bi bil politični sporazum naravnost ogromne važnosti za bližnjo bodočnost. Kako da belgrajska vlada tega ne uvidi, to je za vsakega pametnega človeka več kot uganka.

Aleš Ušeničnik:

O moralni indiferenci bogastva.

G. urednik! Dovolite, da se tudi oglasim v tej debati! Jaz zase moram izpovedati, da sem se nemalo čudil, kako se je mogla ob prof. Ujčičevem stavku (»četudi je dejstvo, da se nahaja večkrat velika množina materialnih dobrin v rokah ene osebe ali skupine, sam ob sebi moralno indiferenten pojav«) razviti tako huda debata. Sedaj vidim, da so nekateri sumili za tem stavkom veliko več, kakor je pa prof. U. vanj položil. Prof. U. je ugotovil samo to, da bogastvo samo na sebi ni še nemoralno. To ugotoviti se mu je pa bržčas zdelo potrebno, da ne bi bogastva kar počez obsojali ne gledé na to, kako je pridobljeno in kakšnim namenom služi. Zato dr. T. po mojem mnenju prof. Ujčiču krivico dela, če mu opoči, da je hotel na tak način najbrže proglasiti »neodvisnost kapitalističnega reda od moralnih principov« (S. M. 16). Takih moralnih zblod priznanemu strokovnjaku moralnega bogoslovja vendarle ne smemo podtikati! Tudi urednik S. M. se po mojem mnenju moti, če misli, da je hotel prof. U. s tistim stavkom rešiti kak problem. Nobenega problema rešiti, samo nekaj ugotoviti, na kar naj bi se tudi v socialni borbi po pravici ne pozabilo!

Ali je mar zmotno, kar je ugotovil prof. Ujčič? Dr. T.-u se menda res zdi zmotno in izkuša to celo iz del sv. Tomaža Akvinskega dokazati. Kako je pa v resnici ta reč?

Sv. Tomaž res nikjer izrečno ne uči, da bi bila večja posest materialnih dobrin sama po sebi »moralno indiferentna«, toda ali ne uči tega z drugimi enakomočnimi besedami?

Sv. Tomaž seveda uči, da je konkretno vsako človeško dejanje pravno dobro ali slabo, toda prav tako določno uči, da je samo na sebi, abstraktno (generično ali specifično) lahko pravno indiferentno.¹ Posedovati veliko množino materialnih dobrin je vsekako »fakt moralnega značaja«, a vprašanje je, ali je ta fakt sam na sebi že zadostno določen, da je moralno dober ali slab.

Prof. U. pravi, da ne, in sv. Tomaž tudi.

Dr. T. je dobro razložil, da lahko motrimo posest kvalitativno in kvantitativno.

Kvalitativna presoja je odvisna od tega, kako si je človek bogastvo pridobil in kako ga rabi, ali ga podreja pravim namenom ali ne. Ne eno, ne drugo pa v faktu posesti kot take ni še izraženo. S tem, da ima kdo večjo množino stvarnih dobrin, še ni rečeno, ne da jih je s krivico pridobil, ne da jih ne podreja zadnjemu smotru, kakor tudi seveda ne, da jih podreja in da jih je pošteno pridobil. Konkretno je kajpada ta fakt po dejanskem odnosu k izvoru in k smotru moralno določen, moralno dober ali slab, a sam na sebi je še moralno nerazločen, indiferenten. Biti bogat se ne pravi v tem oziru niti, da si moralen, niti, da si nemoralen, vse je odvisno od tvojega dejanskega razmerja do bogastva. Vprav to pa pomeni beseda bogastvo »samo na sebi«, t. j. posest večje množine materialnih dobrin, če se še ne oziramo na to, kako je pridobljena in kako se uporablja. Torej je v tem oziru bogastvo samo na sebi res moralno indiferentno.

Podstava je seveda, da je mogoče bogastvo pošteno pridobiti in pošteno uporabljati. Zato bi mogel po mojem mnenju temu oporekati le kdo, ki bi dejal, da je nujno vse bogastvo nemoralno pridobljeno. In res se zdi, da nekateri tako mislijo. Toda — da drugega ne omenim — ti prvič ne pomislijo, da stojimo še na prehodu iz fevdalne dobe v novo dobo. V fevdalni dobi so pa bila velika posestva pravna institucija. Če so se ta posestva deloma ohranila do

¹ Bonus actus et malus actus ex genere sunt opposita mediata, et est aliquis actus, qui in specie consideratus est indifferens. (De malo, q. 2, a. 5.)

naših dni, ne moremo po nobeni pravici sedanjim posestnikom samo radi te posesti očitati, da so nemoralni! Ako so n. pr. v prejšnji dobi blagi dobrotniki zapustili kaki cerkvi sedaj ta, sedaj oni delež, tako da je bila nazadnje cerkev bogata, ne moremo reči, da bi bilo to »bogastvo« — če bi se bilo ohranilo do danes — že samo na sebi »nemoralno«. Ne moremo torej in ne smemo »bogaštva« kar počez obsojati. A drugič, tudi ni tako jasno, da bi dandanes ne bilo več mogoče brez krivice obogateti. Naj si bo tu radi temnega bistva kapitalizma še toliko negotovosti, to se mi vendar zdi gotovo, da ne moremo tudi ne vseh »kapitalistov« kar počez moralno obsojati. Mislimo si podjetnika, ki je s poštenim delom in zaslužkom začel podjetje, plačeval delavce vedno vsaj tako, kakor jih plačujejo kmetje in mali obrtniki in vsi drugi, in se mu je podjetje večalo in večalo (ker se po imanentnih zakonih modernega gospodarstva mora večati, ali pa mora propasti) in je danes milijone vredno. Ali je res mogoče reči, da si mož imetja ni pošteno pridobil in da je samo zato, ker je bogat, nemoralen? Če bi kdo dejal, da mož ni plačeval delavcev, kakor bi jih bil mogel — češ drugi jih ne morejo bolje plačevati, on pa bi jih bil lahko —, ga vprašam, ali bi jih bil res lahko bolje plačeval? ali ne bi bil marveč s tem pogubil sebe in delavcev, ker bi ne bil mogel povečavati podjetja in tako vzdržavati konkurence. Priznavam, kapitalistični red, ki tako neenakomerno porazdeljuje imetja, da nekateri bogate, a množice borno životarijo, socialno ni pravi, toda nikakor si jaz ne bi upal po svoji vesti na moža samo radi tega kamena metati, ker je s podjetjem obogatel! Obsojajmo kapitalizem, a ne obsojajmo posameznikov, če niso morda njih praktike sleparske in oderuške in zato seveda nemoralne.

Da se vrnemo k sv. Tomažu, je sv. Tomaž prav to učil, ko je n. pr. dejal, da »posest bogastva sama na sebi ni nedovoljena², da je dobrota in zlost odvisna od rabe³. Sv. Tomaž je celo dejal, da je lahko bogastvo nekaj »božanskega«, ker daje človeku možnost, da lahko mnogo dobrega stori.⁴

Kako je pa s kvantitativno platjo? Morda je pa vsaj velika množina bogastva po sv. Tomažu nemoralna?

Sv. Tomaž govori večkrat o velikem in zelo velikem bogastvu, ne da bi ga obsojal. Opozarja na nevarnosti bogastva, a npravno obsoja ga ne.⁵ Sv. Tomaž govori celo o dvojni npravni kreposti, ki ju ni brez nekega obilja materialnih dobrin. Prva je darežljivost (liberalitas), druga veledejnost (magnificentia). Veledejnost nagiblje k velikim delom, ki jih je mogoče le z »velikimi stroški« izvršiti. Takšne so n. pr. velike stavbe, kake velike znanstvene, umetniške ali humanitarne naprave, »ki si jih vse mesto želi«, a jih morda niti ne zmore.⁶ Jasno je, da je treba za takšna dela velikega imetja, dosti večjega, kakor pa ga kdo potrebuje zase in za svoje.

Dr. T. navaja dvoje mest, kjer, pravi, da sv. Tomaž določa neke meje bogaštva, preko katerih bi bilo bogastvo že samo po sebi nemoralno. Toda dr. T. se moti, ker ni tolmačil teh mest v zvezi z vso teorijo sv. Tomaža o lastninski pravici.

Sv. Tomaž loči lastnino in rabo lastnine, imetje in porabo dohodkov iz imetja. Zasebna lastnina, pravi, je upravičena — komunizem lasti ne bi bil priden —, toda glede porabe mora biti kakor da vlada komunizem, t. j. »človek

² Nec secundum se divitiarum possessio est illicita. (Contra gent. III 127.)

³ Contra Gent. III 134; 135.

⁴ Divitiae, inquantum sunt quoddam bonum, sunt aliquid divinum, praecipue inquantum praebent facultatem ad multa bene agenda. (Quodl. X, q. 6, a. 12, ad 2.)

⁵ Quinimo potest esse summa perfectio cum magna opulentia. (S. th. 2 II, q. 185, a. 6, ad 1.) — Superabundantia divitiarum datur aliquibus a Deo, ut meritum bonae dispensationis acquirant. (S. th. 2 II, q. 117, a. 1.) — Prim. še: S. th. 2 II, q. 186, a. 3, ad 4 in q. 188, a. 7.)

⁶ Prim. S. th. 2 II, q. 117 in 2 II, q. 134, a. 3.

mora od svojega imetja rad dajati drugim v potrebi«. Ker so materialne dobrine za vse in je šele drugotno uvedena razdelitev posesti, da bi zemlja s svojimi dobrinami bolje služila prvotnemu namenu, radi tega je po nauku sv. Tomaza človek po naravnem pravu dolžan iz preobilja svojih dohodkov dajati splošnosti za kulturne in humanitarne namene, posebej za uboge.⁷

Sv. Tomaž loči torej — da govorimo moderno — bogastvo kot obilje produkcijskih sredstev in bogastvo kot obilje produktov in dohodkov. Glede prvega ne določa nobene meje — meja bi bila v smislu njegove teorije le meja smotrne produkcije —, glede drugega izvaja iz splošnega namena materialnih dobrin, da mora človek, kar mu preostaja, porabiti za uboge.⁸ Toda ubogi po sv. Tomazu nimajo določene pravice do določenega deleža teh dobrin, gospodarjenje s tistim preobiljem je marveč prepuščeno vsakemu posamezniku. Zato je tudi dajanje glede na posameznike po sv. Tomažu dejanje ljubezni, ne pa zahteva pravice.⁹

Drugega mesta dr. T. ni točno prevedel. Sv. Tomaž govori tam o lakomnosti in skoposti in obsoja tistega, ki le grabi (*acquirat*) in »drži« (*retinet, conservat*), torej ne »poseduje«, kakor je prevedel dr. T.). To je torej po teoriji sv. Tomaža zopet umevati o preobilju materialnih dobrin, ki jih je človek dolžan porabljati za splošnost, torej zopet ne toliko o meri produkcijskih sredstev, kakor o meri produktov in dohodkov (dasi je seveda pohlep tudi glede prvih greh, a ne sam po sebi »greh zoper bližnjega«, kakor skopost glede drugih). Ako bi vsak le grabil in držal, je jasno, pravi sv. Tomaž, da bi ubogi ne dobili svojega deleža, ker je množina materialnih dobrin končna.

Sv. Tomaž torej nikjer ne obsoja bogastva samega na sebi, tudi ne glede na kvantitativno plat, uči pa jasno in določno, da so združene z bogastvom npravne socialne dolžnosti. Bogastva samega na sebi sv. Tomaž ne obsoja, obsoja pa bogatine, ki živijo v razkošju, brez smisla za splošnost, brez srca za uboge.

Priznati pa je treba, kar pravi dr. T., da sv. Tomaž »zadnjih konsekvenc« iz svojega nauka o lastninski pravici ni izvedel. Namreč: ako so materialne dobrine po naravnem pravu namenjene za vse, a dejansko ob kakem gospodarskem redu (ali bolje neredu) temu namenu morda ne služijo več, tedaj se ne zdi več smotrno in naravnemu pravu primerno, če se »*dispensatio*« popojnoma prepušča samovolji posameznikov. Zahteva naravnega prava je marveč, da socialna oblast poseže vmes in izvede reforme, ki spravijo gospodarstvo zopet v skladje s prvotnim namenom materialnih dobrin. Seveda je vprav to najtežji problem, kako to doseči: ali s posebnimi davki, ki naj se porabijo za socialno pomoč bednim, ali s posebnimi socialnimi zakoni, ki naj omeje kopičenje materialnih dobrin v rokah nekaterih, ali s skrajnim sredstvom, s socializacijo produkcijskih sredstev samih? To je vprav sodobno socialno vprašanje, ki še davno ni rešeno.¹⁰

⁷ S. th. 2 II, q. 66.

⁸ Kar mu preostaja: po nauku sv. Tomaža ima človek pravico, da ob svojem imetju »stanu primerno« živi (S. th. 2 II, q. 146, a. 6, ad 2), tako da je mogoča še tudi liberalitas in event. celo magnificencia.

⁹ *Dare eleemosynam est actus caritatis misericordia mediante.* (S. th. 2 II, q. 32, a. 1.) Le v skrajni sili sme ubogi vzeti, kar nujno potrebuje, da si reši življenje, in to postane njegovo (*efficitur suum*), tako da ni tatvina v pravem pomenu (l. c.).

¹⁰ Opazke dr. T., da katoliški moralisti in sociologi nekatera mesta sv. Tomaža zamolčujejo, češ da jim niso »všeč«, da »se boje« konsekvence, se mi zde neosnovane in neupravičene. Tako poštenja katoliških moralistov in sociologov ne smemo sumničiti! Pri prvem moralistu, ki sem ga odprl (Bucceroni), sem naletel na oba tista citata (nakazana, da ju profesor razloži in bogoslovci preučijo), kar se pa tiče sociologov, mišlim, da sem sam (če se smem tudi mednje prištevati) nauk sv. Tomaža o lastnini in nje dolžnostih sicer kratko a z vso potrebno jasnostjo in določenostjo raztolmačil (Sociologija 103 sl.).

Pregled.

Cosmopolita:

MIR ALI NOVA VOJNA?

I.

Ko je francoski konvent koncem 18. stoletja sklepal o ustavi, ki naj bi služila za vzor bodoči republiki človeštva, je bil prepričan, da bo po padcu monarhij nastopil čas večnega miru za ves svet. Prišle so pa napoleonovske vojske, ki so opustošile vso Evropo. Po padcu Napoleona je sveta alijansa treh cesarjev menila, da je z vzpostavitvijo starih legitimističnih principov utrdila enkrat za vselej red in mir v krščanskem duhu. Toda mesto tega so zopet sledile revolucije zmagovitega meščanstva, ki je inavguriralo dobo velekapitalizma in iz njega nujno potekajočega zavojevanja kolonij ter oborožene tekme med civiliziranimi državami za obvladanje svetovnega trga. Po vojni 1914/18 je položaj ravnatok. Macdonald se pošteno trudi za svetovni mir, medtem pa se razni imperializmi z imanentno logiko razvijajo naprej.

II.

Najbolj očitno se imperializem vidi na povojni politiki Francije, ki vzdržuje v mirovnem stanju spričo skoro popolnoma razorožene Nemčije skoro en milijon vojakov, več kot svojčas vse centralne države skupaj; vrh tega pa plačuje svoje pomožne armade na Čehoslovaškem, Poljskem in v Jugoslaviji. Francoske finance niso toliko zato v neredu, ker se Nemčija obotavlja reparacije redno odplačevati, kolikor zato, ker je Francija dosedaj vplačane reparacijske obroke potrošila za tisočestvilno zračno brodogradnjo, podmorske čolne in vojno industrijo. Peruhrije se ni zasedlo toliko zato, da se izvaja na Nemčijo pritisk, kolikor zato, ker daje francoski vojni industriji s saarskimi in drugimi področji vred 60 % vse evropske premožne produkcije (Anglija samo 25 %) in ker je od severnomorskega obrežja samo 200 km oddaljeno, kar je za moderno armado, ki se prevaža po avtomobilih, malenkostna distanca. Čemu je to Franciji potrebno, nas uči svoječasa politika Napoleona, ki je na ta način zaprl Angliji kontinent. Kakor pa je Napoleon v zvezi s tem stremel za obvladanjem južnonemških dežel, Podonavja in Ilirije, tako bi Francija danes rada ustvarila »neodvisno« Pfalco in Bavarsko, odkoder teče most po Avstriji in Ogrski na Balkan in od tu na azijski vzhod. Temu se pridružuje načrt potom Jugoslavije vzpostaviti staro prijateljstvo z Rusijo. V Aziji vidimo Francijo, kako išče tesnih stikov z vsemi, ki so z Anglijo v sedanjem momentu v nasprotju ali bi mogli kdaj priti z njo v konflikt: Japonsko, Afganistanom, Perzijo, Siamom itd.

Namen teh kombinacij se pa v polnem obsegu razvidi šele, če upremo pogled v Afriko, ki daje danes Franciji jedro njene armade, tako da Francija danes ne razpolaga s 40, ampak s 100 milijonskim prebivalstvom kot zalogo njene vojaške sile. Projektirana železnica skozi Saharo ima pretežno strateški pomen, da veže Maroko, Alžir in Tunis z velikim človeškim rezervoarom v Sudanu. Tako pripravlja Francija za slučaj potrebe kakor svojčas veliki cesar, samo na drug način, s črnimi četami pohod na Nil s kolikormogoče sigurnimi prevoznimi zvezami od strani Evrope in zapadne Afrike, kjer se naravna bogastva lahko izkoristijo v svrhu samostojne preskrbe armade. Ob Nilu pa se odloča usoda britanskega »empira«.

III.

Zdaj nam je pač razumljivo, čemu je Britanija zopet tako občutljiva glede Indije, čemu posveča osamosvojenemu Egiptu še več pažnje kot prej, čemu predsednik južnoameriškega dominijona z nejevoljo gleda oboroževanje črncev v severni in osrednji Afriki, čemu Anglija svoje pomorske baze prestavlja iz Severnega morja in Atlantika v Sredozemsko morje in čemu delavska vlada kljub svoji odkrito miroljubni politiki pridno gradi aeroplane in križarke. Razumljivo je tudi, zakaj se ni opustila misli na utrditev Singapura, da ne bi Japonska, ki predstavlja po vojaški sili drugo Francijo na vzhodu, kdaj presenetila Indije in Avstralije in zakaj z neprikrito nejevoljo spremlja Mussolinijeve načrte v Sredozemskem morju in v afriških kolonijah ter njegove gospod.-ekspanzivne poizkuse v Egiptu pa ob Donu in na Kavkazu. Kajti italijanski imperializem se poleg francoskega čezdaljebolj v jasnih potezah orisuje in si je ustvaril dve krili, ki naj njegovo ekspanzijo ščitita: Španijo na zapadu, Jugoslavijo in Romunijo na iztoku. Za prijateljstvo Turčije se vrši med velesilami naravnost divja tekma. In tako vidimo, da se danes oborožuje na morju tudi neznatna Španija, koje diktator sanja o svetovni vlogi španskega latinstva — na drugi strani pa Turčija, ki svoje skromne gospodarske resurse troši za naročila pri evropskih vojnih tvornicah. Za tem pa tudi sovjetska Rusija ne zaostaja, ki zahteva n. pr. enako tonažo na morju z Anglijo, samo da ima njen imperializem nekoliko drugačno formo od bivšega carskega in da je še nevarnejši. Kakor svojčas jakobinska Francija, hočejo sovjeti okoli sebe združiti vse od buržuazije osvobojene narode sveta, predvsem pa Azije v obliki svetovne federacije in so zato žrtvovali celo rusko ime države, ne da bi se s tem moglo zabrisati dejstvo, da igra pri teh prizadevanjih prvenstveno

vlogo ruski narod. Zveze, ki jih imajo sovjeti s Hivo, Buharijo, Turčijo, Perzijo, Afganistanom, Indijo, Mongolijo, Tibetom, Mandžurijo itd., kažejo na skupno orientalsko fronto proti Evropi in naravno povečujejo imperialistične težnje tako pri Rusih kakor pri njihovih azijskih zaveznikih. Kajti, naj imajo sovjeti še tako idealne človečanstvene namene za zbuditev azijskih narodov, instinktivno leži za njimi gospodarski interes, da se najde trg za ruske izdelke in možnost izkoriščanja ogromnih premogov, naftinih, zlatih in drugih še nedotaknjenih ležišč v Aziji. S tem sovjeti ne zadevajo samo interesov Anglije in drugih evropskih držav, marveč pripravljajo tudi proti svojim nameram tla za bodoče imperialistične spore med Rusijo samo in narodi, ki jih sovjeti zdaj bude k samostojnemu življenju. — Ne smemo pa misliti, da je britanski imperializem danes samo v defenzivi. Ne! Po pridobitvi ogromnega kolonialnega ozemlja po vojski je silnejši kot sploh kdaj prej in Churchill n. pr. je lastnik največjega petrolejskega koncerna na cellem svetu.

IV.

Vsi ti hoteni in nehoteni militarizmi pa pripravljajo strahovita bojna sredstva, o katerih se nam pred vojno ni sanjalo. René Fonck trdi v tozadevni knjigi, da 500 aeroplanov zamore tako mesto kot je Pariz v 2 do 3 tednih izpremeniti v popolne razvaline. Amerikanci pa trdijo, da zadostuje 12 modernih bomb, da uničijo v najkrajšem času vse življenje v mestu, velikem kakor Chicago ali Berlin. To vele-morilno, brezbarvno in brezvonjsko sredstvo je ameriški levesit-plin. Njegove zveze so sledečega sestava:

CN CN
CO — in CO
CI CN

Imamo pa še sestave HCN.HCI oziroma HCN.HFI, ali pa (HCN)₃; Angleži pa imajo baje še hujši plin, ki ima kombinirani učinek fosforne in pruske kisline. Ti plini imajo lastnost, da se ni pred njimi mogoče nikamor skriti, ker po svoji teži prodirajo v najgloblje prostore, zastupljajo podtalno vodo in proderejo v kri skozi poljubni del kože, katero ožgejo, tako da tudi obrazni maska pred njimi ne štiti. Četudi bi te priprave bile zastonj, oziroma če izvirajo zgolj iz obrambnih namenov, ki izvolijo sigurnejšo pot za vsak slučaj, ne da bi prenehali verovati v mir in se zanj prizadevati, vemo iz izkušnje minule vojne, da te priprave že same na sebi tvorijo velik psihološki movens k izbruhu oboroženih konfliktov.

V.

Najsilnejši izmed vseh pa je imperializem USNA (združenih držav severne Amerike). Med svetovno vojno in po

njej so si USNA, medtem ko Evropa predstavlja pozorišče gospodarsko oslabljenih, pa ljuto medseboj pobijajočih se konku-rentov, ustvarile najmočnejšo denarno in strateško pozicijo, kar jih je kdaj imela kakšna država na svetu tekom zgodovine. Danes je v oblasti USNA celi pas ob panskem prekopu, Portorico in nekdanje dansko otočje. Kuba je pod njeno varstveno oblastjo; Haiti, Domingo, Nicaragua in Panama so politični in gospodarski vazali USNA; prebogaté dežele Guatemala, Honduras in Costarica se morajo uklanjati severni Ameriki; Mehiko s svojimi velikimi ležišči nafte, Venezuela in Kolumbija so pod njenim nadzorstvom. Če bi USNA mogla kot odplačilo za vojni dolg od Anglije in Francije dobiti še Antille, bi obvladale ves zapadni Atlantik in njegovo zvezo s Pacifikom. Velekapital severnih združenih držav teži za popolno osvojitvijo osrednje Amerike in za gospodarskim obvladanjem južne ter spravlja čezdaljebolj v gospodarsko odvisnost od sebe tudi Kanado. Tudi kot trgovinski konkurent so USNA izpodrinile na Atlantiku Evropo, to je v prvi vrsti Anglijo, ki se mu pa modro umika.

VI.

Ves demokratski parlamentarizem, ki je dal navidezno oblast ljudstvu, kljub svojim programatičnim pacifističnim smernicam ne privede do trajnega in resničnega mirovnega stanja, ker je ravno ta demokratizem 19 in 20. stoletja samo plašč velekapitalizma in naravnost tista državna oblika, ki najbolj odgovarja vladstvu bank in veleindustrijskih trustov. Moderni velekapitalistični produkcijski način pa in concreto neobhodno vede do svetovnih konfliktov in ves pacifizem je zastonj, dokler se človeška družba ne postavi na drugo podlago. Mogoče si je seveda zamisliti naddržavno organizacijo, ki bi ne združila samo vseh držav politično v eno samo zvezo, marveč tudi funkcionirala kot vrhovni regulator celega svetovnega produkcijskega procesa; — toda kakšne predpogoje, predvsem etičnega značaja, predpostavlja tak zamisel! S čim bi si mogel tak forum pridobiti inapelabilno in peremptorično avtoriteto? Kje je tista kulturna (ne civilizatorična) moralična enota človečanstva, ki bi edino mogla to avtoriteto v vsakem slučaju podpreti? Ali bi ne bilo pri tej regulaciji vseh medsebojnih odnosov nujno tudi žrtv, ki bi jih pa nihče ne hotel nositi, kdor bi imel moč, da se jim upre ali da jih obide ali spravi ob uspeh? Kako posebno pri izravnavi gospodarskih interesnih sfer izločiti vse egoizme, tako da bi nihče ne trpel škode, oziroma da se ne bi oškodovanec kompenziral na račun tretjega? In kako zadovoljiti tiste sloje, ki po kapitalistični produkciji nujno trpe in bi v tem slučaju tudi in sicer dejansko tvorili eno samo svetovno enoto?

Torej stojimo pred možnostjo novih konfliktov z orožjem v svetovnem obsegu? Vsekakor stojimo. Da-li se te možnosti uresničijo in kdaj, je drugo vprašanje. V zgodovini, ki teče v bodočnost, se niti en moment ne da predložiti kakor v fizičnem eksperimentu, ker sledi drugim zakonom, kojih učinki so nepredložljivi kakor sploh potek in razvoj življenja. Današnji velekapitalistični imperalizem se dobro zaveda, da bi rezultat nove svetovne vojne bil lastno samouničenje, zrevolucioniranje celega sveta in kaos, ter vsekakor skuša zadržati izbruh vojaškega konflikta in svoje cilje doseči potom cele mreže mirnih dogovorov. Socialistični pacifistični načrti se gibljejo na isti bazi, do korenite preosnove človeškega duha pa vsi ti poizkusi ne sežejo. Vse te reči se človeku zde, kakor da bi hotel kdo izbruh vulkana preprečiti s tem, da pokrije krater z leseno desko. Razorožitev rok more biti samo rezultat razorožitve duha in vsega načina našega življenja, proizvajanja, zadovoljevanja potreb itd. Ali potem vsa obnovitvena gibanja naših dni nimajo smisla? Imajo, in sicer velik; pa tudi uspeh ne more izostati, toda kdaj se pokaže, v kakšni obliki in v koliki meri, to je zopet eno iz vprašanj, na katera ni mogoč vnaprej noben odgovor. Vsaka kultura oriše svoj krog, ki ji je od Stvarnika predločen in ne uide svoji usodi. Ako je usojeno tej naši kulturi, ki je učividno izživel v vse svoje stvarilne možnosti, zatoniti, bodo obnovitvena teženja naše dobe imela ta namen, da se ohranijo preko vseh katastrof one vrednote, ki naj bi sledeči kaos preživele, da potem iz njih vzniknejo nove zgodovinske tvorbe. Ti ideali se v naši dobi svetlikajo kakor večerna zarja, za katero lahko pride dolga noč, a za njo zopet kdaj jutro nove neslutene kulture. Mogoče sicer, da pride tudi drugače. Vendar bi sodili po analogiji drugih kultur tekom znane nam zgodovine, da ne more sedanji razvoj imeti drugačnega konca nego fatalni.

Mysterium iniquitatis.

V eseju o Ljenu se mi je pripetilo, da sem mimogrede govoril o »zlu kot neosebni počelu in moči v vesoljstvu«. To je nedko v »Slovenski Misli« št. 2 smatral za dobro priložnost, da pokaže svoje ostroumje, očitajoč mi nekatoliški Satanizem. Imel bi čisto prav, če bi se ne dalo iz konteksta moje razprave, ki ni nobena metafizika zla, brez velikega bistroumja razvideti, da so ti izrazi mišljeni zgolj v prispodobnem smislu. Dejal sem namreč, da sveti genij v nasprotju z nesvetim in preganja zlo vršeče osebe, marveč samó in sámó zlo, ki se izdejstvuje v vesoljnem stvarstvu, to je v vseh osebah, ne samo v telesno-duhovnih, ampak tudi v zgolj duhovnih (angeli) in kot posledica padca raz-

umnih bitij v nekem prenešenem pomenu tudi v nerazumnih (Pavel: scimus enim, quod omnis creatura ingemiscit). Da je namreč v tem pomenu zlo nekaj, kar se dejansko v ustvarjenih bitjih izdejstvuje, ni mogoče tajiti, kljub temu da je zgolj nekaj negativnega ali, kakor Avguštín pravi, privatno bosti, nek defekt in nobena substanca ali bodisi samoodsebna ali nesamoodsebna bitnost. (In diesem Sinne hat man ein Recht, von der Unwirklichkeit des Bösen zu sprechen: das Böse kann weder als Gott noch als Geschöpf, weder als Urwesen noch als hervorgebrachte Substanz bestehen; nicht aber in dem Sinne, daß ihm die thatsächliche Wirklichkeit im Denken und Wollen der geschaffenen Geister oder die geistige Energie in deren freien Thätigkeit und Gesinnung abgesprochen wird. — Schell: Gott und Geist I.) Ta dejanskost zla pa ni nekaj tako enostavnega, kakor bi si preostroumni človek mislil, marveč je eden največjih misterijev vesoljstva. To priča sveto pismo na nešteti mestih, vsa krščanska filozofija in vsa asketična literatura. Vsi ti govore o moči zla kot nekaj nedoumnostrašnem, ki se zdi, kakor da večkrat pohaja iz neke poražajoče, temne, v nepoznatih globinah snujoče in nadnarurne sile, ki nima samo moči iz človeka, ampak tudi nad človekom. (Knez tega sveta, Moč teme, stari Sovražnik — glej Tomaž Kempčan, III, 6.) Tako pravi teolog Schell, da je Zlu zapeljujoča moč celó bolj lastna nego Dobremu (spomni se na Iškariota) in da je njegova razrušujoča sila bolj očitna nego blagoslov Dobra. »Alle Reue sämtlicher Mörder und alle Kasteiungen der Unschuldigen machen keinen einzigen Ermordeten wieder lebendig.« Isto poudarja mnogokrat tudi Solovjev. Sicer pa vsak katoliški filozof kljub vsem definicijam zla, ki so pa le bolj negativna pojasnjenja, drhti pred vprašanjem, čemu zlo; zakaj se je dopustilo, čeprav se je predvidela odvrnitev ustvarjenega razumnega bitja, in to celó angelov, od Dobrega; kako se sklada v božje namene; čemu se z njim dosega za ceno tolikih žrtev »harmonija obstoječega reda« (contrarium oppositione saeculi pulchritudo compositum = Avguštín). Pred to neprodarno tajno trepeče n. pr. Lippert S. J. v svoji prekrasni »Lamentatio«. (Stimmen der Zeit, dec./januar 1924.) Asketi v pretresljivih besedah slikajo, kako časih razum spoznava Dobro, kako odvrča Zlo, kako duh kolne greh in kako se srcu gnjusi, in kako vendar človek pade, kakor da ga neznana malodane neodoljiva sila kakor od zunaj žene k nečemu, kar sam jasno obsoja in celó noče (Tomaž Kempčan III, 55). Zato so veliko boljše katoličani nego sem jaz govorili o zlu v podobnih metaforičnih izrazih, ne da bi hoteli pripisati mu absolutne bitnosti. — Prevelika ostroumnost je časih bolj kratkovidna od naivnega dojemanja nadracionalnih stvari.

F. T.

ANKETA O VERSKONRAVSTVENEM PREPORODU.

Prolog,

Joseph Wittig, profesor bogoslovja na Friderik-Viljemovem vseučilišču (Breslau):

Ko sem danes zjutraj pri sv. maši prejel Gospodovo telo, se mi je iz bele Hostije zasvetila misel, ki se mi je zdela čisto nova, dokler nisem spoznal, da spada med najstarejše hostijske misli. Zvest veri svete, katoliške cerkve sem doslej prejemal Hostijo kot čutni zakrament resnično in dejansko pričujočega Gospoda, njegovega Telesa in Krví, v katerem je nekoč kot resničen človek prišel na našo zemljo ter s tistimi, ki jih je ljubil, jedel za eno mizo. Toda danes mi je bilo, kakor da moja vera še ni dovolj širna in velika, da bi bila v resnici katoliška, »vseobsegajoča«. Bilo mi je, kakor da bi bil sv. obhajilo smatral vedno samo kot zadevo med Jezusom in menoj, kakor da bi bil skupno posest izpremenil v zasebno lastnino, kar je na svetno-pravnem polju huda krivica, in morda še mnogo hujša na verskem poprišču. Nenadoma sem pomislil na mnoge tisoče vernih katoličanov, ki prav to jutro uživajo taisti Kruh kakor jaz, ne morda samo druge košččke tega kruha, marveč taisti, celi nedeljivi Kruh, Telo Gospodovo.

Ne vem, ali bom mogel kdaj vso polnost te misli pregledati ali jo pred drugimi razgrniti. Sramoval sem se svojega osébenstva, tega, da sem kdaj mislil na sebe samega. Samo moj ta Kruh itak ni bil nikdar; najsi sem ga užival, je bil vendar lastnina vseh; in če sem ga užival brez drugih, čisto sam zase, je bil ukraden kruh. Cerkev in cerkveno občestvo sta bila davno med mojimi verskimi resnicami in premnogokrat so moja usta govorila o njih. Toda sedaj sta kakor v prvič, kot življenje in resničnost prodrli v mojo bližino, tako da sem se skoraj ustrašil, kakor se ustrašimo pred kom, čegar lastnino smo morda nevede in nehote, pa vendar nezakonito oškodovali, uporabljajoč jo zase. Tudi me ni moglo pomiriti in tolažiti dejstvo, da sem se vedno miselno in čustveno trdno držal edinosti z vsemi, ki jih Jezus ljubi, tudi ne to, da sem se zapisal njihovi stranki in se udeleževal njihovih najvažnejših zborovanj ali da sem z njimi tu in tam delil svoj vsakdanji kruh in svoj vsakdanji denar. Vse to so bile vendarle zunanosti ali posameznosti moje bitnosti. Skupni kruh smem jesti le tedaj, če sem čisto eno z občestvom, čegar last je. Sv. obhajilo smem prejeti le kot cerkveni ali še jasnejše — kot socialni človek.

Še vedno je v mojih rokah blestela bela Hostija in žareč sipala misli v moje srce. Ali je to telo in kri zgodovinskega Jezusa, poedinca, s katerim naj se zvežem tu v edinosti ljubezni, morda pač, da dobim milost in moč, da pridem na svojem potu do večnega cilja dalje, — morda pa tudi, da morem v tej milosti in moči pomagati tudi drugim, delovati socialno? Tako nekako sem bil pač že vedno mislil. Sedaj

sem pa menil naenkrat spoznati, da prejmem z Jezusom in zvežem s seboj v neločljivo enoto čudovito mnoštvo, vse, vse, katerim je Jezus rekel (uresničuje svoje besede): »Vi v meni in jaz v Vas.« To ni več zgodovinski poedinec, s katerim me veže zasebno prijateljstvo in tovarništvo pri eni mizi, marveč to je poveljani Jezus, od katerega nikakor ni več mogoče ločiti tistih, ki so se kdaj z njim združili, pravi corpus Christi mysticum, katerega ne moremo in ne smemo razločevati kot nekaj od corpus Christi eucharisticum oddeljenega.

Tu se mi je to, kar me je bilo kot zahtevani pogoj prestrašilo, naenkrat ponudilo kot pripomoček in sad. Če uživam skupni Kruh, sem na srečo in pogubo zvezan z mnogimi drugimi ne samo v miselno enoto, ampak v resnični telesni združitvi, v socialni zavezi, katere člani se ne smejo morda zadovoljiti s tem, da imajo eno ter isto nadzemsko vero in upajo na ista nebesa, marveč morajo srečo in gorje duše in telesa tostran in onstran groba nositi vkupno.

Kakšna slika se mi je tu pokazala izza bele Hostije? Široki obraz mojega peka iz župnije sv. Marije! Ta nikoli ni mogel, kadar je šel k sv. obhajilu, doma sam zajtrkovati. Vedno je moral vzeti koga iz cerkve, ali ako se mu to ni posrečilo, kakega odjemalca iz prodajalne s seboj v svoje stanovanje. »Samemu mi danes ne bi dišalo,« je rekel. Toda to je bilo pač tudi pri njem samo simbol. Kajti nikoli ni pozabil, da je kruh v njegovi prodajalni kakoržekoli pripadal tudi tistim, ki ga niso mogli kupiti. Kajti samo s socialnim zajtrkom ni opravljeno!

Alfons María Levíčnik, profesor verouka:

Zlo sodobnega življenja v versko-nravnem oziru se javlja v zadnji izsledbi kot posledica napačne orientacije, ki ji je zapadel svet.

Svoj čas je bila Evropa teocentrično orientirana. Bog kot izvor in cilj vsega je bil tudi središče vsemu življenju. Svet je živel v večnost, za večnost, onostransko. Tudi ob času najhujše razpaljenih strasti se sredobežni nihljaji duš niso oddaljili za dolgo časa od božjega zakona; ob njem so se vselej umirili.

V 15. stoletju — nekateri menijo že v 14. stoletju — pa postaja svet sredobežen (nekrščanski humanizem). Bolj in bolj se odmika Bogu in božjemu kraljestvu. Danes je ponekod že docela antropocentričen: človek je središče vsemu, merilo za vse. Odtod pretiravanje umskih zmognosti (intelektualizem), poveljevanje tostranske zunanje kulture, proglašitev avtonomije nravnosti, uživanjaželjnosti, apoteoza človeka v tistem razpoloženju duha, ki so ga že pogani nazivali: *ὁ βoις* Velika dela božja: stvarjenje, odrešenje, dovršenje, pri mnogih ne odločujejo več; in če nekaterim še kolikortoliko vodi življenje nraveni zakon, ta deluje često samo po zakonu vztrajnosti, brez zavestne višje sankcije. Večnost beži iz takih duš in vse, kar pomeni kulturo srca. Kot »svet« govori tudi v svetišču klečeči duši, senca svetnosti in dvoma pada na vse povsod.

Tu velja samo ena pot: Nazaj k orientaciji očetov! Neoddaljene, blizu večnega žarišča bivajoče duše treba tu ohraniti, sredobežne in v dalji blodeče ustaviti in usmeriti nazaj. Z drugo besedo: Nazaj k živemu Bogu Stvarniku, Odrešeniku in Sodniku!

Zvestim, vztrajnim dušam nudi sveta cerkev vse obilje tozadevnih sredstev. Spoznanje in pogum življenja pri Bogu daje vsaka krščanska resnica, poglobljena; predvsem nauk o Bogu (lastnosti božje), o Odrešeniku in njegovem delu (poglavje o milosti, o trpljenju in žrtvi), o Odrešenikovi materi, o cerkvi (skrivnostno telo Jezusa Kristusa), o molitvi (vrste, stopinje molitve), o tesnejši zvezi z Bogom (asketika in mistika za vse) itd. Najboljši duhovi so tekom stoletij poskušali odgrniti čudovito globino božjega razodetja; ob njihovem delu ni težko zajemati na globoko. Kako naj kateheza vodi mlada srca v svetem strahu in ljubezni k Bogu, je razvil že sv. Avguštin (de catechizandis rudibus). — Moč življenja v Bogu in z Bogom pa daje življenje s cerkvijo (bogočastje in liturgična vzgoja), vedna molitev, sv. Evharistija (evharistični pokret), duhovne vaje (akcija duhovnih vaj) itd. Dr. P. Hager O. S. B. meni, da ima za poglobitev posebni pomen tudi pametno izvedena vaja o pogostni misli na Boga. Podstav temu življenju v Bogu je: ponižnost; razpoloženje: mir in veselje v Gospodu; cilj: skladnost volje z božjo voljo v popolni ljubezni do Boga in do bližnjega. Pozabiti ne smemo, da v najbolj cvetočih dobah krščanstva vedno nastopajo v objemu: čistost, ponižnost, ljubezen.

Sveti Duh se vedno — hvala Bogu — poraja in vzgaja take duše. Na svetu žive, s svetom, pa ne po njegovih naukih. Otroci božji so z večnostnimi očmi, odeti pa tudi z lepoto očiščenega človečanstva. Sinovi vidnega in nevidnega sveta, aktivni in kontemplativni, molivci in delavci obenem podobijo pred Bogom in ljudmi like dobrih del v okviru stanovskega zvanja. Kakor rodovitna drevesa so, ki koreničijo v zemlji, pa z deblom in vejami rastejo preko zidu vidnega sveta v drug, boljši svet. Kakor svetiljke so, ki z zgledom in z vso komunikativno toplino resničnega življenja neté življenje v zamrzlih, sredobežnih dušah. Ti praktiki krščanskega življenja, ki v vsej resničnosti in ponižnosti rešujejo problem zveze tostranskega in onostranskega življenja, pripravljajo preorientacijo celokupne družbe. Bog nam jih podeli obilo na vseh krajih, v vseh stanovih!

Krščanska ljubezen enako skrb posveča tudi sredobežnim dušam. Kot dominante pridejo tu vpoštev resnice: o Bogu Stvarniku in njegovem delu — mnogo gradiva, ki ga je nehoté pripravila moderna veda — o Odrešeniku, o molitvi, o poslednjih rečeh, o smislu življenja itd. Veliko pomoč usmiljenega Samarijana nudi često plemenita umetnost (leposlovje), predvsem pa milostinja molitve in dokaz ljubezni. Tako se po milosti božji marsikaka duša spet ozre za Stvarnikom, pa se pridruži Odrešeniku na potu v Emavs. Pot v središče seveda vodi vedno čez prag ponižanja (sv. pokora).

Tudi v dalji blodeče duše niso vse izgubljene. Često se na potu ustavijo, često se v velikanskem loku kar na mah približajo pališču z druge strani. Okolnosti, ki jih ustavijo ali zabrnejo, so različne; umetnost, agnostična veda, ki s svojim vednim poudarjanjem naravnih zakonov »spravlja modernega človeka v strašno bližino Boga« (Cousin), življenski boji, nesreče itd. Zdi se, da mora pri nekaterih duš docela izgoreti, preden začuti praznino ter začne iskati Boga in svetišče. Nekateri celo menijo, da se morajo celi rodovi takih duš v silnih katastrofah preliti, da bodo mogli sprejemati klice novega življenja v Bogu (Belloc).

Verska obnova bo prinesla tudi npravno. Delala pa bo npravna tudi še posebej zase, v zvezi z versko, kadar in kjerkoli se bo nudila prilika.

Pri npravnem pouku bodi glavna skrb, da se npravni zakon globoko v srcih upostavi na Stvarnika in se tako po sprejemljivih dušah zanese v svet največje spoštovanje, rešpekt božjega zakona. Tozadevna metoda božjega razodetja (ps. 118) je občudovanja vredna.

Bolj kot kdaj je treba venomer poudarjati, da pri človeku predvsem velja in odločuje njegova npravstvenost (etos), potem šele bistroumje, talent. Je dokaj resnice v stavkih, kakor: Deficita v npravnosti nikdar ne izravna obilje estetskih sil (Björnson). Okean genialnosti ne odtehta kaplje svetosti (Gounod).

Nasproti makiavelizmu je treba uveljaviti staro resnico, da je le to, kar je etično opravičeno, v resnici tudi koristno in da pravo spoznanje za to — kakor sploh spoznanje — poteka človeku ne samo iz umske bistrosti, ampak iz cele duše, ki mora biti zato očiščena.

Treba bo izvajati na globoko, kako razkraja družbo greh sploh, nedednost, strast (v slabem pomenu besede). Govorimo o poraznem delu mamonizma, razbrzdanosti; ali razpravljamo tudi o zlu čistihlepja, vladateljnosti, kakor se javlja često celo v majhnih družtvih, o rak-rani življenja: o laži, neodkritosrčnosti itd.? To poglavje je v vzgojeslovju premalo poudarjano, izkušnja premalo izrabljena.

Velikega pomena je tudi poglavje o veselju (nižje, višje veselje, viri veselja, vzgoja veselja itd.).

Kdaj in kje razpravljamo o spoštovanju in spoštljivosti, stvarih tako važnih za sožitje? Ali zadosti poudarjamo — da je to podlaga socialnosti — da se mora človek že zgodaj — in to je v družini in šoli — navaditi, da se zna uživeti v položaj bližnjika?

Važno je tudi vprašanje, kako in v koliko splošnost (družba, ustroj družbe, zakonodaja, gospodarske razmere itd.) vpliva na npravnost posameznikov. Nekateri pričakujejo vse od preosnove družbe in zakonodaje, drugi vse od preroda posameznikov. Vpoštevati bo treba oboje.

Potem pa treba s sistematično vežbo vsepovsod kakor v »delavni šoli« poskrbeti, da se pravo spoznanje predvsem v mladih dušah prelije v odločno voljo in odtod v dejavno življenje. Koliko pažnje, časa, truda, stroškov se porabi za negovanje telesa, koliko za umsko izobrazbo! Ko-

liko pa za нравno odgojo? Ali storé rodbina, učilnica, javnost vso svojo dolžnost? Ali smo edini vsaj v glavnih smernicah нравne odgoje?

Nravnemu zakonu se mora ukloniti — ako sploh hočemo govoriti o prerodu — celokupno življenje (gospodarstvo, umetnost itd.). Da, tudi umetnost! Ob tej krizi нравstvenosti ne bo iz ljubezni do naroda rabila svobode normalnih časov, ampak delovala naravnost za нравnost, ne meneč se za očitek tendencioznosti. Krščanska umetnost pa ima še prav posebno nalogo, da osvaja z lepoto duše za resnico in нравno življenje.

Odveč bi bilo govoriti o obrambnem delu, ki se tupatam že vrši. Pri tem je važna zaščita s strani celokupne družbe, ki pa naj ne čuva samo slabotnih in ogroženih, ampak tudi vsako etično osebnost, ki nosi v sebi toli dragoceno životvorno silo нравnega življenja.

To velja na splošno, kaj pa še posebej pri nas?

Plovemo s svetom, četudi mogoče še ne sredi najhujših valov. Toda vse omenjeno velja tudi za nas.

Posebej je treba potom natančne in odkritosrčne preiskave in analize ugotoviti vse hibe, rane našega življenja v verskonravnem oziru.

Ugotoviti je treba nadalje nedostatke, pomanjkljivosti verskonravne odgoje, izslediti njih vire in vzroke. Ni vseeno, v katero stoletje je padlo pokristjanjenje in z njim pričetek verskonravne odgoje, s kako skrbnostjo se je vršila, ob kakem razvoju splošnosti, ob kakih ovirah (pri nas čas do 14. stoletja, protestantovska doba, doba prosvitljenja) itd.

Ugotoviti treba naposled tudi naš narodni značaj, da more priti do besede poglavje o vzgoji temperamenta.

Za vse to pa je treba izredno požrtvovalnega duha in nad vse prizanesljive, potrpežljive ljubezni. Ali imamo dovolj tega duha in te ljubezni? In če imamo, imamo li zadosti v to potrebne moči? Zato je treba vedno in povsod za obnovo moliti, jo izmoliti, ako jo hočemo imeti. Ali se tega zavedamo dovolj?

Cenjenim naročnikom!

To številko (3.) pošiljamo še vsem dosedanjim naslovníkom. Prihodnjo (4.) številko dobé samo še oni, ki nam bodo do tačas NAKAZALI NAROČNINO za tekoče leto ali celotno ali pa vsaj delno. Kdor pa tega iz katerega koli vzroka ne more takoj storiti, naj nas vsaj OBVESTI, da želi ostati še nadalje naročnik, naročnino pa nam doloži pozneje. — Ker bomo četrte številke vsled nizke naročnine dali natisniti le v tolikem številu, kot jo bo plačane ali naročene, zamudníkom pozneje ne bomo mogli več postreči. Naj se torej vsak v lastnem interesu požuri! — Kdor se pa v tekočem letu ne namerava več naročiti na revijo, NAJ NAM PRVE TRI ŠTEVILKE VRNE, da moremo z njimi postreči na novo se priklaščujočim naročnikom.

Uprava »Sociálne Míslí«.

Prodajalna K. T. D. Ljubljana

[prej H. Pličman]

priporoča poleg svoje bogate zaloge devocionalij, pisarniških in šolskih potrebščin, krasne, posebno izobražencem namenjene zbirke našega najboljšega in najglobljega cerkvenega govornika dr. M. Opeke, — Rauno tako prav toplo priporoča prepotrebno uzgojno knjigo A. Čadež: „Most v žoljenje“. — V isti zalogi so nežnoljubke S. Sardenko: „Dekliške pesmi“, fino, elegantno opremljene, primerne za božična in novoletna darila. V razprodaji ima tudi dr. M. Brumat-ovo knjigo: „Kam“, katere vsebina je prav srečno izbrana za mladeniče

—: in dekleta :—

Ali imate že zavarovane svoje premičnine in posestva proti požaru? Zavarujte sebe in svojo družino za žoljenje: Za slučaj smrti, smrti in doživetja otroške dote, pogrebne stroške itd. V poštev prihaja edino le naša domača

UZAJEMNA

ZAVAROVALNICA

LJUBLJANA, Dunajska cesta 17, ki vam nudi največje ugodnosti

„EKONOM“

osrednja

gospodarska zadruga v Ljubljani

Kolodvorska ulica 7

ima po najnižjih cenah v zalogi deželne pridelke in krmila, dalje specerijsko blago, kakor: sladkor v kockah in v sipi, petrolej, kavo, olje, riž ter razne vrste prvovrstnega mila za pranje kakor tudi vse druge v to stroko spadajoče predmete.

Velika zaloga

vseh vrst umetnih gnojil,
modre galice, prvovrstne

strešne opeke in najboljšega splitskega portland-cementa
« SALONA » (TOUR).

Pisalne stroje na obroke

The Rex Co.

Telefon 268 Ljubljana Gradisce 10

Ustanovljeno 1852.

TEOD. KORN, Ljubljana

Poljanska cesta šte. 8

(preje Henrik Korn)

Krovec, stavbni, galanterijski in okrasni klepar. --- Instalacija vodovodov. --- Naprava strelvodov. --- Kopališke in klosetne naprave. --- Izdelovanje posod iz pločevine za firnež, barvo, lak in med vsake velikosti kakor tudi posod (škatle) za konzerve.

Zadružna Gospodarska banka d. d.

(v lastni palači vis-à-vis hotela „Union“) Ljubljana, Miklošičeva cesta 10

Telefon šte. 57

Podružnice: Djakovo, Maribor, Sarajevo, Sombor, Split, Sibenik. Ekspozitura: Bled.

Interesna skupnost s Sveopčo Zanatlijsko banko d. d. v Zagrebu in njeno podružnico v Karlovcu ter Gospodarsko banko d. d. v Novem Sadu.

Kapital in rezerve skupno nad 15.000.000 Din. — Pooblaščen prodajalec srečk Drž. razr. loterije.

Daje trgovske kredite, eskomptira menice, lombardira vrednosne papirje, kupuje in prodaja tuje valute in devize, sprejema vloge v tekočem računu in na vložne knjižice ter preskrbuje vse bančne in borzne transakcije pod najugodnejšimi pogoji.

Kaj nudi

I. delavsko konzumno društvo svojim članom?

Ceno postrežbo in solidno blago. Najboljšo manufakturo dobi vsak naš član v zadružni prodajalni Kongresni trg 2, — v kletnih prostorih — ravnotam postrežba, s pijačo in brano, — 3% popust k o n c e m leta. —

Hranilne vloge se obrestujejo

po **7%**